



Sygn. akt II CSK 130/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 kwietnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa G. S.
przeciwko T. Spółce Akcyjnej z siedzibą w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 17 kwietnia 2019 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
oraz skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 26 lipca 2017 r., sygn. akt I ACa [...],

- 1) oddała obie skargi kasacyjne;**
- 2) znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania kasacyjnego;**
- 3) przyznaje r.pr. K.C. od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego w [...] kwotę 3 600 (trzy tysiące sześćset) zł podwyższoną o należny podatek od towarów i usług z tytułu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 26 kwietnia 2013 r. G. S. domagał się – w pierwszej kolejności na podstawie art. 49 § 2 k.c. a alternatywnie na podstawie art. 405 k.c. - zasądzenia od T. S.A. z siedzibą w W. (dalej – „Spółka”) kwoty 389.883,86 zł z odsetkami ustawowymi z tytułu zwrotu poniesionych przez siebie kosztów budowy sieci teleinformatycznej na terenie gminy P. (dalej – „Gmina”).

W sprawie ustalono m.in., że w dniu 28 grudnia 1994 r. Rada Gminy powołała [...] Komitet [...] (dalej – „Komitet”), mający na celu telefonizację Gminy. W dniu 10 lutego 1995 r. pomiędzy Komitetem, reprezentowanym m.in. przez powoda, a Spółką została zawarta umowa wstępna (dalej – „Umowa wstępna”) przewidująca podjęcie przez strony działań prowadzących do budowy infrastruktury telekomunikacyjnej na terenie Gminy, umożliwiającej przyłączenie nowych abonentów, w szczególności członków Komitetu, do sieci telekomunikacyjnej Spółki. Komitet zobowiązał się do wybudowania oznaczonych urządzeń sieciowych i ich przekazania Spółce, a Spółka – do ich podłączenia do swoich urządzeń oraz przekazania Komitetowi – w zamian za przejmowany majątek – odpowiedniej liczby akcji, które miały zostać rozdzielone między jego członków proporcjonalnie do wkładów członkowskich, z uwzględnieniem pomniejszenia o opłaty dostępu do sieci.

W pracach inwestycyjnych inicjowanych przez Komitet uczestniczyło kilku wykonawców. Z jednym z nich – G. K., powód oraz L. P., działając w imieniu Komitetu, zawarli w dniach 10 stycznia i 19 maja 2000 r. umowy o wykonanie budowy przyłączy telefonicznych kablowych na terenie Gminy. Wraz z postępem robót następowało podłączanie poszczególnych abonentów do sieci. Protokół techniczny odbioru końcowego robót sporządzono w dniu 30 grudnia 2002 r., wskazując tam m.in., że na ten dzień Spółka potwierdza bezusterkową działalność sieci.

W dniu 11 lipca 2003 r. pomiędzy Komitetem, reprezentowanym m.in. przez pozwanego, a Spółką zawarta została umowa przekazania - przejęcia przez Spółkę sieci telefonicznej wybudowanej na terenie Gminy, której inwestorem był Komitet

(dalej – „Umowa przekazania”), w której strony oświadczyły m.in., że zapisana w Umowie wstępnej zasada przekazania sieci w zamian za akcje Spółki została zmieniona w §§ 4 zawieranych przez Spółkę z członkami Komitetu umów o korzystanie z abonamentu telefonicznego.

Prawomocnym wyrokiem z dnia 4 stycznia 2010 r. (sygn. akt I C [...]) Sąd Okręgowy w S. zasądził solidarnie od G. S. i L. P. na rzecz G. K. kwotę 389.883,86 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 lutego 2003 r. z tytułu wynagrodzenia za wybudowanie przyłączy telefonicznych kablowych na terenie Gminy. Uznając, że Komitet nie miał zdolności prawnej, Sąd przyjął, że umowy o dzieło zostały w rzeczywistości zawarte między G. S. i L. P. jako zamawiającymi, a G. K. jako przyjmującym zamówienie. Zasądzona kwota odpowiadała wartości prac wykonanych przez G. K..

Prawomocnym wyrokiem z dnia 6 grudnia 2012 r. Sąd Okręgowy w S. (sygn. akt I C [...]) oddalił powództwo G.S. przeciwko Spółce o zapłatę z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, mającego wynikać z eksploataowania przez Spółkę należącej do powoda sieci telefonicznej. Sąd bowiem przyjął, że powód nie jest właścicielem fragmentów sieci, kosztami budowy których został obciążony, gdyż ze względu na fakt, iż stały się one częścią składową instalacji, oraz na podstawie Umowy przekazania własność urządzeń przeszła na Spółkę.

Od grudnia 2010 r. z wniosku G. K. toczyła się przeciwko powodowi egzekucja w przedmiocie należności objętej wyrokiem Sądu Okręgowego w S. w sprawie I C [...].

W dniu 17 maja 2014 r. żona powoda zaciągnęła pożyczkę na spłatę zobowiązań G. S. względem G. K. i innych. Kwotę pożyczki w wysokości 275.000 zł zobowiązała się zwrócić w terminie 6 miesięcy od dnia zawarcia umowy. Z tytułu tej umowy wypłacono jej w gotówce kwotę 200.000 złotych. Spłatę pożyczki zabezpieczono wekslem *in blanco*.

W dniu 20 maja 2014 r. doszło do zawarcia porozumienia (dalej – „Porozumienie”), w którym G. K., powód, jego córka oraz żona i L. P. zgodnie oświadczyli, że dokonują całkowitego i ostatecznego rozliczenia roszczeń z jakichkolwiek tytułów między nimi. Na mocy porozumienia powód przekazał G. K.

kwotę 200.000 zł z tytułu całkowitego rozliczenia wzajemnego między wymienionymi z tytułów opisanych w treści porozumienia, w tym z tytułu należności objętej wyrokiem w sprawie I C [...], jak i z innych tytułów, które nie zostały wymienione, a mogących wyniknąć ewentualnie w przyszłości z okoliczności faktycznych związanych z funkcjonowaniem Komitetu i robotami wykonanymi przez G. K. na zlecenie Komitetu. G. K. oświadczył, że zapłacona przez G. S. kwota wyczerpuje w całości jego roszczenia wobec powoda i jego rodziny i zrzeka się on wszelkich roszczeń wobec nich, mogących wyniknąć w przyszłości z tytułów i postępowań opisanych w porozumieniu, a ponadto oświadczył, że dokonana spłata wyczerpuje w całości jego roszczenia także wobec L. P. i zrzeka się on wszelkich roszczeń wobec niego. W porozumieniu L. P. oświadczył, że z tytułu solidarnej odpowiedzialności z G. S. nie dokonał na rzecz G. K. żadnej innej wpłaty i nie ma względem G. S. żadnych roszczeń, oraz że z tytułu spłaty przez G. S. wspólnego zobowiązania względem G. K. i doprowadzenia do umorzenia pozostałej części długu L. P. przenosi na G. S. wszelkie roszczenia, które przysługują mu względem Spółki oraz Gminy z tytułu odszkodowania, bezumownego korzystania, zapłaty za wybudowane linie i przyłącza telefoniczne oraz inne roszczenia względem tych podmiotów z racji wybudowania przez Komitet infrastruktury telekomunikacyjnej. W związku z tym G. S. oświadczył, że zwalnia L. P. w całości ze wszelkich długów wynikających lub mogących wyniknąć w przyszłości z tytułów i postępowań opisanych w porozumieniu.

Na podstawie przedstawionych ustaleń, wyrokiem z dnia 29 września 2016 r. Sąd Okręgowy w S. zasądził od Spółki na rzecz powoda kwotę 200.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 14 maja 2013 r. do dnia zapłaty i oddalił powództwo w pozostałym zakresie, a wyrokiem z dnia 26 lipca 2017 r. Sąd Apelacyjny w [...] oddalił apelacje obu stron.

Sądy obu instancji były zgodne co do tego, że właścicielem sieci, której kosztami został obciążony powód (w sprawie I C [...]), jest – wskutek faktycznego przyłączenia oraz Umowy o przekazanie - Spółka, w związku z czym podstawą częściowego uwzględnienia roszczenia powoda może być tylko art. 405 k.c. Nie mógł nią być art. 226 i art. 230 k.c., ponieważ do czasu przejęcia własności urządzeń przez Spółkę, powód nie poniósł żadnych kosztów budowy i nigdy nie był

ich posiadaczem samoistnym. Wartość przejętej sieci odpowiadała wartości kosztów jej budowy (389.883,86 zł), ustalonej przez biegłych w toku postępowania w sprawie I C [...], którego stroną była też Spółka. Jednakże zakres wzbogacenia Spółki jest ograniczony wartością, która wyszła z majątku zubożonego (powoda) i weszła do majątku Spółki, a więc kwotą 200.000 zł zapłaconą przez powoda w wyniku zawarcia Porozumienia. W ten sposób nie mogły zostać zakwalifikowane poniesione przez powoda koszty egzekucyjne, będące skutkiem jego zaniechań, ani odsetki od pożyczki w kwocie 75.000 zł, wynikające z jego czynności, którymi Spółka nie jest w żadnej mierze wzbogacona. Zważywszy, że roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia jest roszczeniem bezterminowym, odsetki ustawowe należały się powodowi dopiero od dnia następującego po dniu doręczenia Spółce odpisu pozwu.

Z drugiej strony Sąd odwoławczy odrzucił zarzut Spółki, że jej wzbogacenie ma podstawę prawną w Umowie przekazania, i że za nabycie sieci zapłaciła kwotę 942.639,16 zł, podkreślając, iż powód nie był stroną tej Umowy (działał w imieniu i na rzecz Komitetu), a „rzekoma wysokość spłaconej kwoty” – powołana dopiero w apelacji – nie wynika z jej treści.

Skargi kasacyjne od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] wniosły obie strony. Spółka zaskarżyła go w części oddalającej jej apelację i rozstrzygającej o kosztach, zarzucając naruszenie prawa materialnego, tj. art. 405 k.c. i art. 65 § 2 k.c., oraz naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 365 § 1 k.p.c. Powód zaskarżył wyrok w części oddalającej jego apelację, zarzucając naruszenie art. 405 k.c. Obie strony wniosły o uchylenie wyroku w zaskarżonym zakresie i przekazanie w tym zakresie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...], ewentualnie o uchylenie wyroku w zaskarżonym zakresie i orzeczenie co do istoty sprawy (odpowiednio przez oddalenie powództwa albo jego uwzględnienie w kwocie 389.883,86 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 14 maja 2013 r.), w obu przypadkach z uwzględnieniem rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skarżącej zmierzają do wykazania, że zastosowanie przez Sądy reżimu bezpodstawnego wzbogacenia było błędne. Przede wszystkim dlatego, że podstawą przesunięcia majątkowego między stronami była Umowa o przekazanie, regulująca także rozliczenia związane z przejęciem sieci, a w relacji między powodem a G. K. – umowy z 10 stycznia i 19 maja 2000 r. Oceniając tę kwestię odmiennie, Sąd Apelacyjny zignorował - wbrew art. 365 § 1 k.p.c. - prejudycjalne ustalenia dokonane w sprawach I C [...] i I C [...], stosownie do których, strony Umowy o przekazanie przewidywały reżim umowny także w zakresie wzajemnych rozliczeń, a powód zawierał tę Umowę – podobnie jak umowy z G. K. - we własnym imieniu, gdyż reprezentowany przezeń Komitet nie miał zdolności prawnej. Zdaniem Spółki, Sąd naruszył także art. 65 § 2 k.c., gdyż należało uznać, że wolą stron tej Umowy, wyartykułowaną w § 1 ust. 3, było, aby za przekazaną sieć rozliczyć się w sposób niepieniężny, wynikający z § 4 umów o korzystanie z abonamentu telefonicznego, tj. wkład członków Komitetu w wysokości 1000 zł miał być skompensowany z ich należnościami wobec Spółki.

Rozpatrując argumentację Spółki, należy przede wszystkim zauważyć, że w sprawie I C [...] podstawą uwzględnienia powództwa przeciwko powodowi nie było stwierdzenie, iż był on stroną Umowy o przekazanie, ale ocena, że był – inaczej niż Spółka - stroną umowy z G. K.. Powództwo względem Spółki oddalono zaś także dlatego, że Spółka nie wzbogaciła się kosztem G. K., który nie był właścicielem wykonanych instalacji (por. k. 23). Stanowisko Sądu Okręgowego w S., że umowy z G. K. powód zawierał w imieniu własnym, w żaden sposób nie wiązało Sądów orzekających w niniejszej sprawie i oceniających, czy był stroną Umowy o przekazanie. Stanowisko to bowiem miało charakter poglądu prawnego wyrażonego w uzasadnieniu, w sporze między innymi podmiotami i dotyczyło innej umowy.

Z kolei spór między stronami rozpatrywany w sprawie I C [...], został rozstrzygnięty na korzyść Spółki ze względu na to, że powód nie był właścicielem urządzeń (*ratio decidendi*). Uwaga Sądu Okręgowego w S., że kwestia zwrotu poczynionych przez powoda nakładów została uregulowana zawartymi przez strony umowami, co wyklucza zastosowanie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (por. k. 10), miała jedynie charakter uboczny (*obiter dicta*) i w żadnej mierze

nie wiązała Sądów orzekających w niniejszej sprawie. Uwadze tej towarzyszyło wyraźne zastrzeżenie, że „....koszty budowy nie są przedmiotem żądania w niniejszej sprawie” (por. k. 10-11).

Pogląd o naruszeniu art. 365 § 1 k.p.c. jest zatem błędny, a Spółka w żaden inny sposób nie podważała stanowiska Sądów *meriti*, że powód nie był stroną Umowy o przekazanie. W konsekwencji nie można podzielić zarzutów, że Umowa ta była podstawą przesunięć majątkowych między stronami i że przewidziane w niej rozliczenia wyłączały – same przez się - możliwość sięgnięcia do art. 405 k.c. Jedynie na marginesie warto zauważyć, że teza, iż powód nie był stroną Umowy o przekazanie, nie oznacza jeszcze, że stroną tą był Komitet jako jednostka wyposażona w zdolność prawną (byłoby to możliwe, gdyby chodziło o stowarzyszenie zwykłe, por. obecnie art. 40 ust. 1a ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. - Prawo o stowarzyszeniach, tekst jedn. Dz. U. z 2019 r., poz. 713 ze zm.). Alternatywą było działanie w imieniu członków Komitetu jako osób fizycznych.

Zważywszy, że wzbogacenie Spółki w relacji do powoda polegało na nabyciu – w istocie już z chwilą przyłączenia poszczególnych urządzeń do sieci (por. art. 47 § 2 k.c. w związku z uchwałą składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2006 r., III CZP 105/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 159) - prawa do urządzeń sieciowych wybudowanych przez G. K., o wartości odpowiadającej łącznym kosztom budowy, znaczenie Umowy o przekazanie mogłoby wyrażać się tylko w tym, iż dokonane na jej podstawie, a ściślej: na podstawie umów o korzystanie z abonamentu telefonicznego zawartych między Spółką a członkami Komitetu, rozliczenia (świadczenia Spółki) prowadziły do zmniejszenia wartości wzbogacenia. Jednakże Spółka nie wykazała poniesionych w tym zakresie wydatków. Powołana dopiero w apelacji kwota 942.639,16 zł nie została uznana przez Sąd Apelacyjny za miarodajną. Na marginesie warto zauważyć, że wskazane w apelacji dokumenty, załączone do pisma z dnia 20 maja 2016 r., mające potwierdzać tę kwotę, to w rzeczywistości zestawienie podpisane przez prezesa i główną księgową Spółki, nie wyodrębniające kwot zapłaconych za fragment sieci wykonany przez G. K., którego kosztami został obciążony powód.

W konsekwencji trzeba podzielić pogląd Sądów *meriti*, że Spółka była wzbogacona kosztem powoda bez podstawy prawnej, stosownie do art. 405 k.c. Nabyła bowiem własność sieci wybudowanej przez G. K., której koszty budowy poniósł powód. W relacji między powodem a Spółką koszty te nie zostały rozliczone umownie. Należy też zgodzić się z oceną, że wysokość wzbogacenia wyznacza jedynie górną granicę zobowiązania Spółki, a o zakresie należnego powodowi roszczenia decyduje także wysokość jego zubożenia. Niezależnie od pierwotnej jego postaci (prawo do urządzeń albo dług względem G. K.), w obecnym stanie sprawy i stosownie do reguły aktualności zubożenia – będącej odpowiednikiem zasady aktualności wzbogacenia – trzeba stwierdzić, że skutek zabiegów powoda zubożenie to zmalało do kwoty 200.000 zł zapłaconej na podstawie Porozumienia. Podnoszona przez skarżącą – w ramach zarzutu naruszenia art. 405 k.c. – i objęta ustaleniami okoliczność, że pożyczkę zaciągnęła żona powoda, nie jest równoznaczna ze stwierdzeniem, iż zapłata tej kwoty nastąpiła kosztem jej majątku. Przynależność majątkowa rzeczowej kwoty nie była szczegółowo roztrząsana przez Sądy, z wiążących Sąd Najwyższy ustaleń wynika jednak, że G. K. zapłacił ją powód (k. 259, por. też k. 130-135) i że to on poniósł ten koszt (por. k. 261v), co nakazuje uznać, iż po zaciągnięciu pożyczki kwota ta weszła do majątku powoda.

Natomiast w nawiązaniu do podniesionego przez powoda zarzutu naruszenia art. 405 k.c., trzeba stwierdzić, że ze względu na ograniczenie wielkości zubożenia, nie może on żądać zwrotu całej wartości urządzeń wybudowanych przez G. K., których własność nabyła Spółka.

Nie można też zgodzić się ze skarżącym, że zakres jego zubożenia powinien obejmować również koszty egzekucyjne, związane z egzekucją wyroku w sprawie I C [...]. Sądy *meriti* trafnie przyjęły, że koszty te wynikały z odrębnego zdarzenia (zdarzeń) w postaci zaniechań samego powoda i nie były źródłem wzbogacenia Spółki. Źródłem wzbogacenia Spółki nie były też odsetki od pożyczki zaciągniętej przez żonę powoda.

Okoliczność w postaci wyegzekwowania od powoda kwoty 27.838,52 zł, która nie została uwzględniona w ramach Porozumienia, została zaś powołana

dopiero w skardze kasacyjnej i jako nieobjęta ustaleniami nie mogła być podstawą wzruszenia zaskarżonego wyroku (por. art. 398¹³ § 2 k.p.c.).

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oraz – co do kosztów – art. 100 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. oraz § 4 ust. 1 i 6 w związku z § 8 i § 16 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz. U. z 2016 r., poz. 1715), Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.